

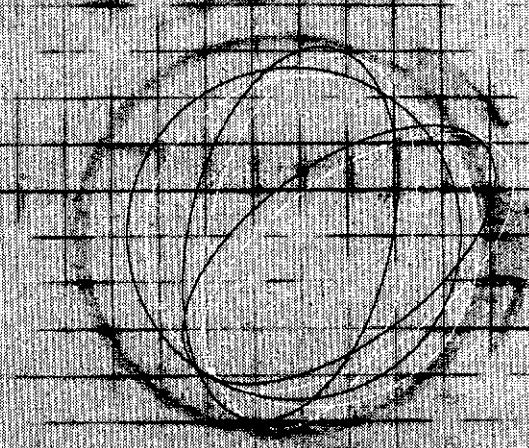
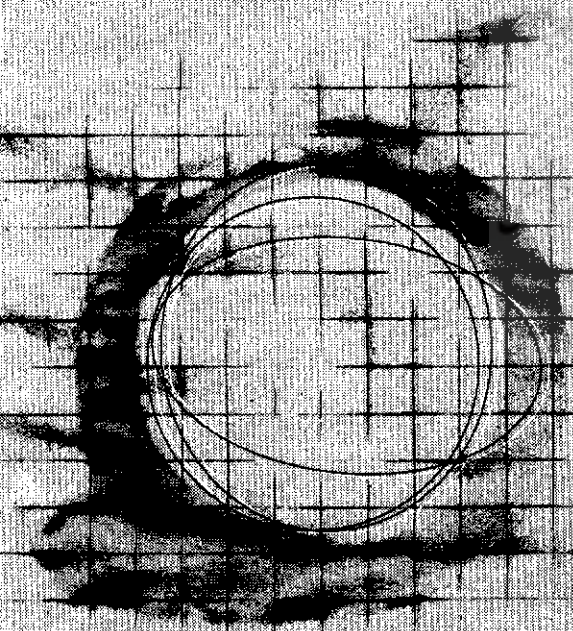
زنان

قاجاقی زنان (برنده داری مدرن)
آیه کولایی
ظاهره سادات هاشمی

موقعیت زنان ایران سی سال پس از انقلاب اسلامی
فریده مائینی

نوآندیشی دینی و زن: تأملاتی در مبنای معرفتی
سجید برادی

آسایش زن در سایه سار شریعت
لیزانه باقری

مقدمه

امروزه این واقعیت بسیار قابل اعتناست که بیش از ۱۷۵ میلیون نفر خارج از زادگاه خود زندگی می‌کنند. بر اساس برخی برآوردها، این تعداد در نیمه دهه ۱۴۳۰ به بیش از ۲۵۰ میلیون نفر خواهد رسید (IOM, Report, ۱۹۹۸). این مساله که میان مهاجرت و توسعه، یک رابطه دو سویه وجود دارد، نظر بسیاری از محققان موضوع مهاجرت را به خود جلب کرده است. مهاجرت به همان اندازه که می‌تواند به روند توسعه کمک کند، به همان نسبت هم می‌تواند موجب تخریب این فرآیند شود؛ یعنی نمی‌توان آن را یک پدیده مثبت یا منفی برآورد کرد، بلکه باید آن را بسته به موضوع و مورد ارزیابی نمود. به هر حال روند جهانی شدن و گسترش سریع ارتباطات در دهه‌های اخیر نیز آثار خود را بر این روند آشکار ساخته است. طی سال‌های اخیر، همراه با توجه روزافزون به این رفتار رو به گسترش، مساله فرار مغزها و از دست دادن نیروی کار متخصص، به دغدغه بسیاری از کشورهای جهان، بویژه کشورهای در حال توسعه تبدیل شده است. در پی افزایش ارتباطات الکترونیکی و دستیابی سریع‌تر نیروی کار تخصصی به فرصت‌های شغلی جذاب در سراسر جهان، دولت‌ها از مقابله با این پدیده ناتوان مانده‌اند.

مسائل جابجایی جمعیت در سراسر کره زمین با روند رشد و توسعه مناطق مختلف جهان، پیوندی نزدیک یافته است. افزایش جابجایی‌ها با توجه به ملاحظات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در کشورهای پیشرفته جهان، موجب شده تا موضوع مهاجرت در مسیرهای گوناگون قانونی و غیر قانونی جریان یابد. عدم تعادل میان موضوع آزادی جریان کالا و سرمایه با نیروی کار که از اهداف یکپارچه‌سازی جهان اعلام شده به نوبه خود سبب تغییر شکل فرآیندهای قانونی مهاجرت در میان کشورهای پیشرفته و عقب‌مانده جهان شده است. هر چه این کشورها دچار شکاف توسعه‌ای بیشتری شوند این روند از ایحاد و پیامدهای زیانبارتری برخوردار خواهد شد (سازمان بین‌المللی مهاجرت ۲۰۰۶). مهاجرت انسان، در آغاز هزاره سوم با پدیده‌های جدیدی پیوند یافته و مساله قاچاق انسان، بویژه زنان و کودکان نیز در شمار آن قرار گرفته است.

در دهه‌های گذشته، موضوع قاچاق زنان و دختران در مساله مهاجرت انسان، در سطح بین‌المللی پدیده‌ای ناشناخته بود. در سال‌های اخیر، پس از نابودی و تجزیه اتحاد شوروی و با تشدید بحران‌های اقتصادی - اجتماعی در کشورهایی که در گذشته به اردوگاه سوسیالیسم تعلق داشتند، مساله قاچاق دختران ابعاد گسترده‌ای یافت. قاچاق انسان جنبه‌ای از جابجایی جمعیتی است که با قرار دادن انسان‌ها در شرایطی دردناک و آزاردهنده، به حقیقت "برده‌داری نوین" جهان کنونی خوانده می‌شود (شهید الحق، ۲۰۰۵، IOM/ESCAP).

قاچاق انسان که حقوق و امنیت انسانی زنان و دختران را در حد گسترده‌ای نقض کرده، از سه عنصر اصلی تشکیل می‌شود: جابجایی، اغفال یا اجبار و استثمار یا رفتارهای مشابه برده‌داری. از این دیدگاه، باید میان جنبه‌های روشن مهاجرت و جنبه‌های تاریک آن تمایز قائل شد. به این ترتیب روشن ساختن مفهوم مهاجرت و قاچاق انسان بویژه در مورد زنان و دختران از اهمیت بسیاری برخوردار است. بر خلاف دغدغه‌های روزافزون در مورد قاچاق زنان و دختران و اقدامات گوناگونی که برای مقابله با آن شکل گرفته است، نمی‌توان در این زمینه به مفهوم مشخص و مورد توافقی استناد کرد. این مساله تنها یک دشواری علمی - آکادمیک نیست بلکه تنظیم سیاست‌ها و برنامه‌های مناسب برای مقابله با آن را نیز به طور موثر تحت تاثیر قرار می‌دهد (Heikk Mattila, ۱۹۹۸).

بررسی‌ها نشان می‌دهند در اقدامات غیر قانونی برای انتقال دادن زنان و دختران به منظور سوء استفاده‌های گوناگون غیر انسانی، بسیاری از آنان از میان آسیب‌دیده‌ترین گروه‌ها انتخاب می‌شوند. کسانی که در جستجوی غذا، مسکن و یا سرپناه، به وسیله عوامل این باندها مورد سوء استفاده قرار می‌گیرند، هیچ گونه قدرتی برای دفاع از خود و منافعشان ندارند. بر اساس برآوردهای انجام شده، ۸۰ درصد قربانیان برده‌داری مدرن در جهان زنان هستند. بر همین اساس نیمی از این قربانیان را کودکان و افراد زیر ۱۸ سال تشکیل می‌دهند. بهترین ابزارهای به کار گرفته شده نیز فریب و اغفال قربانیان است. (United States Senate, ۲۰۰۴, p. ۱۲).

همه افرادی که توسط این باندها فریب می‌خورند، به امید زندگی بهتر و شرایط مطلوب‌تر به حرکت در می‌آیند. میزان فساد در کشورهای مختلف جهان در این زمینه بسیار تاثیر گذار بوده است. به همان میزانی که نظام‌های سیاسی - اداری و یا دستگاه‌های حقوقی، قضایی و انتظامی به فساد آلوده باشند مبارزه با قاچاقچیان انسان نیز دشوارتر می‌شود. مذاخله دولت‌ها می‌تواند در نحوه مبارزه با این فعالیت‌ها بسیار اثر گذار باشد (United States Senate, ۲۰۰۴, p. ۱۲). تعریف مشخص و عمومی پدیده قاچاق زنان، شرایط را برای برخورد و مبارزه با قاچاقچیان زنان و دختران مهیا می‌سازد. مقایسه آمارها و برآورد دقیق و علمی این پدیده، نیازمند تمرکز بر تعریف دقیق آن است تا سیاست‌گذاران و

قاچاق زنان (برده‌داری مدرن)

مطالعه موردی جمهوری‌های سابق اتحاد شوروی

الین نوزده

مترجم: سادات غاسمی

چکیده

تملن بشری همواره با پدیده مهاجرت غنی‌تر شده است. این حرکت به رشد و تملی جوامع انسانی، در طول تاریخ حیات بشر همواره یاری رسانده است ولی طی دهه‌های اخیر مساله مهاجرت به سرعت با پدیده‌هایی ارتباط پیدا کرده که موضوع نقض حقوق انسان‌ها، بویژه زنان و دختران را مورد توجه جهانی قرار داده است. با در نظر گرفتن این واقعیت که اینک در میان مسائل جهانی، حقوق بشر و امنیت انسانی، از مهم‌ترین مسائل مورد توجه هستند پیوند یافتن مساله مهاجرت با موضوع قاچاق زنان و دختران، نگرانی فزاینده‌ای را در میان کشورهای جهان به وجود آورده است. با توجه به گردش مالی عظیم تجارت انسان که پس از تجارت سلاح و مواد مخدر، سومین رتبه را در مبادلات مالی جهانی به خود اختصاص داده، در این مقاله ماهیت این موضوع، زمینه‌ها و وجوه گوناگون آن مورد بررسی قرار می‌گیرد. هدف نویسندگان، جلب توجه جدی به این تجارت غیر انسانی است تا راهکارهای مناسب برای مبارزه با آن گسترش یابد و تقویت شود.

تصمیم‌گیرندگان را برای مبارزه با این پدیده از توانمندی‌های لازم برخوردار سازد. آمیخته شدن امواج گسترده مهاجرت‌های غیر قانونی با مساله برده‌داری مدرن در مورد زنان و دختران، سبب شده در سال‌های اخیر تلاش‌های گسترده‌ای در این زمینه انجام شود. ضرورت تنظیم مجازات‌های متناسب با این رفتارهای غیر قانونی در این باره تاثیر قابل توجهی داشته است. سازمان بین‌المللی مهاجرت و ویژگی‌های زیر را برای تعریف پدیده قاچاق انسان مورد تاکید قرار داده است:

عبور از مرزهای کشور؛ ورود غیر مجاز یا اقامت غیر مجاز در کشور؛ ورود عوامل غیر قانونی تسهیل‌کننده مهاجرت؛ میزبانی و درآمد برای کسانی که در امر مهاجرت متدخله می‌کنند (Haikki Mattila, ۱۹۹۸).

بحث‌های بسیاری بر در مورد مصداق پیدا کردن موضوع قاچاق انسان بدون عبور از مرزهای یک کشور، مطرح شده که آن را به مساله روسپیگری مربوط می‌سازد. موضوع اصلی در این مساله نقض

حقوق انسانی زنان و از میان بردن امنیت انسانی آنان، هر چند بدون خروج از مرزهای قانونی یک کشور بوده است. به هر تقدیر بیشتر صاحب‌نظران، مساله قاچاق زنان و دختران را به عبور از مرزهای کشورهای جهان مربوط می‌دانند و موارد مربوط به استثمار زنان در داخل مرزهای ملی کشورها را از این بحث خارج می‌سازند. مهاجرت بین‌المللی، جابجایی افرادی است که کشور محل اقامت خود را با هدف استقرار دائم یا موقت در کشور دیگری ترک می‌کنند (Geneva, ۲۰۰۴, IOM, Glossary of Migration).

در تعریف مهاجرت افراد بدون مداخله عامل اجبار خارجی، آزادانه تصمیم می‌گیرند. این تعریف (IOM, April ۱۹۹۷) شامل کسانی نمی‌شود که خانه‌های خود را به اجبار و تحت تاثیر جنگ یا فجایع طبیعی ترک می‌کنند. مهاجرت‌های اجباری یا جابجایی‌های داوطلبانه فراتر از مرزهای بین‌المللی در تعریف قاچاق انسان نمی‌گنجد، گرچه مهاجران اجباری نیز اغلب در جریان خروج از کشور، در معرض سوء استفاده و نقض حقوق انسانی قرار می‌گیرند. پناهندگان و آوارگان داخلی نیز در شمار قربانیان قاچاق انسان قرار نمی‌گیرند. بسیاری از این افراد تحت حمایت سازمان‌های بین‌المللی که فعالیت‌های بشردوستانه دارند قرار می‌گیرند. مساله اساسی در پرداختن به موضوع قاچاق انسان، فرآیندی است که طی آن حقوق

انسانی افراد، بویژه زنان و دختران نقض می‌شود و امنیت انسانی آنان سلب می‌گردد.

به این ترتیب میان مهاجرت قاچاق انسان و قاچاق مهاجران وجوه مشترکی وجود دارد که در بسیاری موارد تفکیک مصادیق این مفاهیم را از هم دشوار می‌سازد. به هر حال، انسان قاچاق شده با اغفال یا به زور وادار به جابجایی شده است (شهید الحق، ۲۰۰۶). همچنان که مهاجرت انسان‌ها می‌تواند به رشد و توسعه کشورها کمک کند، قاچاق انسان یک پدیده ضدتوسعه‌ای به شمار می‌رود. این اقدام، ضد اخلاقی و تحقیرآمیز است. قاچاق انسان بر پایه استثمار و سودجویی غیرقانونی صورت می‌گیرد و از این نظر با مهاجرت که می‌تواند هم در کشور مبدأ و هم در کشور مقصد، از منظر ایجاد ارتباط مستمر میان جوامع بشری، آثار سازنده‌ای در بر داشته باشد، تفاوت دارد. قاچاق انسان با ضرورت‌های تامین امنیت انسانی در تعارض کامل قرار دارد (Sonke, ۲۰۰۳, P.R. Gupta Chari and

امنیت انسانی به معنای حمایت از اصل زندگی همه انسان‌ها، راهی که موجب ارتقای آزادی‌ها و نحوه عملکرد آنان می‌شود، تعریف شده است و حمایت از آزادی‌های اساسی انسان‌ها را در بر می‌گیرد. ارتباط میان جابجایی انسان‌ها و امنیت انسانی را می‌توان در سه وجه روشن کرد:

- جابجایی انسان‌ها می‌تواند به ارتقای امنیت انسانی از طریق کاهش فقر کمک کند؛
- این روند می‌تواند انسان‌ها را با چالش‌های امنیتی گوناگون مواجه سازد؛
- فقدان امنیت انسانی خود می‌تواند به تشدید جابجایی انسان‌ها منجر شود (شهید الحق، ۲۰۰۶: ۸).

کاملاً روشن است که قاچاق زنان و دختران، به طور جدی امنیت انسانی آنان را نقض می‌کند و آزادی‌های اساسی شان را از بین می‌برد. در سال ۲۰۰۰ به دنبال بحث‌های گسترده و همه‌جانبه در مورد قاچاق انسان، تعریف زیر پذیرفته شد: قاچاق انسان بکارگیری، انتقال، جابجا کردن یا دریافت افراد با استفاده از زور یا اشکال گوناگون اجبار و تهدید تعریف می‌شود. تفاوت جابجایی انسان^۱ با قاچاق انسان^۲ نیز قابل توجه است؛ قاچاق انسان یک مساله مرتبط با مقوله مهاجرت و موضوع جابجایی انسان یک مساله مرتبط با مقوله حقوق بشر برآورد شده است. توجه به این مساله هم می‌تواند در عملکرد دولت‌ها تاثیر داشته باشد و هم موجب حمایت

از حقوق افراد شود (Migration, Nov. ۲۰۰۳, IOM, Irregular

مساله جابجایی انسان‌ها در مورد زنان و دختران، با موضوع کار جنسی آنان که در برخی از کشورها قانونی شمرده می‌شود، ارتباط پیدا می‌کند. این مساله که می‌تواند تلاش برای پیدا کردن کار و شرایط بهتر زندگی را از ایجاد شرایط لازم برای استثمار جنسی زنان و دختران تفکیک کند، در سراسر جمهوری‌های بازمانده از فروپاشی اتحاد شوروی در دهه گذشته، ابعاد بسیار هولناکی یافته است. این موضوع در جوامع شرق آسیا نیز ابعاد نگران‌کننده‌ای به خود گرفته است.

گستره جابجایی زنان و دختران

بر اساس برآورد وزارت امور خارجه آمریکا در سال ۲۰۰۴، سالانه میان ۸۰۰ تا ۹۰۰ هزار مرد، زن یا کودک در مرزهای جهان جابجا می‌شوند. بر همین اساس، سالانه ۱۸ تا ۲۰ هزار نفر به آمریکا انتقال داده می‌شوند. یکی از رایج‌ترین اشکال

این سوءاستفاده‌های ضدانسانی، ازواج‌های سفارشی و دروغین است. امروزه ازواج‌های اینترنتی در میان زنان جوامع دچار بحران‌های سیاسی- اجتماعی از اهمیت بسیاری برخوردار شده است. برخی از پایگاه‌های اینترنتی، زنان و دختران جوان را به رویای ازواج در سرزمین‌های زیبا و پیشرفته دعوت می‌کنند، در حالی که در پس این نوع فعالیت‌ها، باندهای قاچاق انسان برنام‌های خود را اجرا می‌کنند. هزاران مرد اروپایی و آمریکایی، از این طریق زمینه را برای فریب زنان و دختران جوامع در حال توسعه فراهم می‌آورند. بسیاری از این ازواج‌ها تنها نامی برای فریب دادن قربانیان این تجارت مدرن انسانی است (United States Senate, ۲۰۰۴: ۵).

سازمان‌های بین‌المللی دولتی و غیردولتی، طی سال‌های اخیر به تلاش گسترده‌ای برای مقابله با استثمار جنسی سازمان یافته زنان و دختران دست زده‌اند، زیرا بر اساس بررسی‌های سازمان یونسکو و سازمان توسعه اروپایی، روند سوءاستفاده‌های سازمان یافته از دختران و زنان، به طور نگران‌کننده‌ای گسترش یافته است (۲۹: IOM, Migrant Trafficking, ۲۰۰۰). سوالات و ابهامات بسیاری در قوانین و عملکرد دولت‌های جهان در برابر این موضوع وجود دارد که مواجهه کارآمد را با دشواری‌های جدی مواجه کرده است. به دست آوردن تصویر روشن و دقیق از اقدامات غیر قانونی سازمان یافته برای جابجایی

زنان و دختران، با در نظر گرفتن روند شکل گیری جریان های پناهندگان و مهاجران غیر قانونی در این زمینه ضروری است. دسترسی به اطلاعات در این مورد بسیار دشوار است. در بسیاری از بررسی های انجام شده جدا ساختن مواردی که به آن ها اشاره شد، با اتهامات بسیاری روبروست (IOM, Migrant Trafficking, ۲۰۰۰: ۲۹).

بسیاری از آمارها و اطلاعات گردآوری شده در کشورهایی که مبدأ قاچاق زنان و دختران یا انتقال و جابجایی آنان هستند، در مسیر این جابجایی قرار گرفته اند، یا مقصد این تلاش ها به حساب می آیند، در مقایسه با یکدیگر یا در یک کشور مشخص، به اندازه کافی روشن نیستند. به همین دلیل سازمان بین المللی مهاجرت (IOM)، که بیش از نیم قرن از فعالیت آن می گذرد، با هدف گردآوری، تطبیق و تدقیق داده ها و اطلاعات موجود در این زمینه تشکیل شده. این سازمان تلاش دارد کشورهای جهان را برای مبارزه با این تجارت غیر انسانی و ضد بشری یاری کند.

آن دسته از کشورهای اروپایی که نگران گسترش روند مهاجرت های غیر قانونی هستند برنامه های گوناگونی را طراحی و اجرا کرده اند تا روند رو به افزایش مهاجرت های غیر قانونی را تحت کنترل درآورند. همچنین سازمان های دولتی و غیررسمی بسیاری در این زمینه فعال شده اند تا امواج انسان های جویای شرایط بهتر کار و زندگی، تحت فشار قرار نگیرند. در میان این افراد قربانیان بسیاری از زنان و دخترانی هستند که برای دسترسی به رفاه و بهبود زندگی، حقوق انسانی خود را به طور کامل از دست داده اند. با توجه به مخفیانه بودن فعالیت های غیر قانونی در پوشش های گوناگونی که برای آن ایجاد می شود، کشورهای اروپایی در برابر امواج مهاجران غیر قانونی به تلاش های گسترده ای پرداخته اند. دولت آمریکا نیز همراه با کشورهای اروپایی، در این سال ها مبارزه با مساله جابجایی سوء استفاده گرایانه زنان و دختران و نیز قاچاق آن ها را در برنامه خود قرار داده است. ایجاد سیستم مبادله اطلاعات برای مواجهه با این جریان عظیم که منافع چشمگیری را برای فعالان این عرصه به بار می آورد چشم اندازهای بهتری برای محدودسازی و مهار امواج مهاجران غیر قانونی، به وجود آورده است. اما فقدان سازوکارهای قانونی، همچنان برخورد کارآمد با این فعالیت ها را با تنگناهای جدی روبرو کرده است.

مساله گردآوری اطلاعات، گرچه به نوبه خود با

دشواری های قابل توجهی روبرو بود اما به زودی وحدت رویه و اقدام کشورهای هدف و مقصد را در پی داشت. کشورهای اروپایی و آمریکا، رفع نارسایی ها و موانع موجود برای برخورد با این روند را به طور جدی هدف قرار داده اند. مهم ترین مساله ای که کشورهای اروپایی و آمریکا در این زمینه با آن مواجهند نحوه گردآوری اطلاعات در مورد جابجا شوندگان و گروه های فعال بود. در برخی موارد جناسازی آنان از یکدیگر با دشواری های جدی روبروسته بویژه در مواردی که احتمال دستگیری و زندانی شدن یا بازگرداندن اعضای باندهای غیر قانونی و قربانیان آن ها مطرح می شود. نحوه دخالت آژانس های مسافرتی در این اقدامات، مساله مهم دیگری است که پیگیری این جرایم را دشوار می سازد. حساسیت کشورهای اروپایی نسبت به انتقال مهاجران در اشکال گوناگون آن به تدریج بر کارآمدی مواجهه آنان با این پدیده افزوده است.

افزایش شکاف میان کشورهای توسعه یافته جهان با کشورهای اروپایی و آمریکا از عوامل مهم شناخت یافتن ابعاد این پدیده بوده است. این موضوع سبب شده است غیر از گروه های غیر قانونی که برای سازمان دادن این تلاش ها فعالیت می کنند، سازمان ها و گروه های قومی و محلی نیز در این مساله درگیر شوند. شبکه های گوناگون در سطوح مختلف فعالیت های قاچاق انسان و نقل و انتقال غیر قانونی زنان و دختران را عهده دار هستند. به طور کلی ورود زنان و دختران جابجا شده توسط باندهای قاچاق و شبکه های فاسد منطقه ای و بین المللی به کشورهای مقصد با اسناد جعلی و یا بدون اسناد هویتی انجام می شود. مرزهای اوکراین و اروپا یکی از مجاری معمول برای انتقال زنان و دختران جمهوری های سابق اتحاد شوروی به این بخش از جهان بوده است. در میان این افراد کردها، چینی ها، افغان ها و سومالیایی ها نیز دیده می شوند. (IOM, ۲۰۰۰) بسیاری از مطالعات و بررسی ها در مورد افرادی که به طور غیر قانونی به کشورهای اروپایی انتقال یافته اند نشان می دهد به جای افرادی از جوامع در حال توسعه، زنان و دختران کشورهای سابق کمونیستی به این کشورها انتقال داده شده اند. بسیاری از زنان و دخترانی که از مناطق گوناگون جهان به اروپا انتقال یافته اند به وسیله این گروه ها در نواحی مختلف توزیع می شوند. بررسی ها روشن می سازد اکثریت این زنان حدود ۲۰ سال سن دارند و تعداد اندکی

از آن ها در سنین بالای ۳۰ و ۴۰ هستند. عروس سفارشی از طریق اینترنت، یکی از رایج ترین روش های اغفال زنان و دختران این جوامع برای انتقال به کشورهای اروپایی و آمریکاست. تهیه کاتالوگ هایی برای انتخاب عروس از جوامع بحران زده ای که زنان و دختران شان در آرزوی شرایط بهتر زندگی هستند افراد بسیاری را وارد این بازی ها می کند. این فعالیت در سال های اخیر بسیار گسترش یافته اند (۱۶ p. United States Senate, ۲۰۰۴). در سایت های مرتبط، تسهیلات زیادی برای انتخاب در نظر گرفته شده است. در این فرآیند زنان و دختران در سطح شیء جنسی تنزل داده شده اند و به طور مشخص با مبلغ تعیین شده در دسترس قرار می گیرند. در ترتیب دادن عروس سفارشی، کشورهای بازمانده از فروپاشی اتحاد شوروی یکی از مهم ترین اهداف بوده اند. در این میان آسیب پذیری های اطلاعاتی- اقتصادی، فرهنگی و قانونی سبب تشدید استثمار این زنان و دختران می شود (United States Senate, ۲۰۰۴: ۲۰). این گونه ارتباطات تحت هیچ نظم و قاعده جهانی ای قرار ندارند تا بتوان به کمک قوانین مانع استثمار دختران و زنانی شد که از سرزمین های خود جدا می شوند. بسیاری از این زنان و دختران دچار بدرفتاری های جنسی، فیزیکی، روانی و حتی شکنجه و قتل می شوند. در دهه ۱۹۸۰، عروس سفارشی تعداد اندکی از زنان و دختران را درگیر می کرد، ولی امروزه بسیاری از زنان از جنوب شرقی آسیا، بویژه فیلیپین و تایلند قربانی این فعالیت ها می شوند. با فروپاشی اتحاد شوروی، جریان عظیمی از این مهاجرت ها به سوی غرب (اروپا و آمریکا) شکل گرفت. گسترش استفاده از اینترنت عامل دیگری است که به گسترش این فعالیت غیر قانونی برای تجارت غیر بشری انسان دامن می زند. عرضه زنان و دختران در بازارهای جهانی به مردانی به نام همسر که مایل هستند همسران خود را از جوامع در حال توسعه انتخاب کنند و آن ها را به بردگی خود درآورند، صورت می گیرد. (United States Senate, ۲۰۰۴: ۲۰) بر اساس برآوردهای منابع آمریکایی، سالانه هفتصد هزار تا دو میلیون زن و کودک با اهداف استثمارگرانه توسط باندهای قاچاق انسان جابجا می شوند. این تعداد عظیم موجب شده در سطح جهان سیاست ها و برنامه های ملونی برای مقابله

با برده‌داری مدرن شکل گیرد. مطالعات نشان می‌دهند بسیاری از این زنان و دختران از مناطق روستایی و کم‌توسعه انتقال یافته‌اند و اساساً از آینده خود که تن‌فروشی است هیچ گونه اطلاعی ندارند. این قربانیان از سرنوشت خود و استثمار جنسی‌ای که در انتظارشان است بی‌خبرند گردانندگان باندها آنان را با ابزار و شیوه‌های گوناگون اقتصادی تحت کنترل خود درمی‌آورند تا امکان هر گونه تلاش برای نجات از سوی قربانیان از میان برداشته شود. (Knaus and Reiter, ۱۹۹۹)

جمهوری‌های پیشین اتحاد شوروی

با استقلال جمهوری‌های سابق اتحاد شوروی، در سراسر این کشورها بحران‌های متعدد سیاسی-اقتصادی شکل گرفت. فقر و بیکاری، به مهاجرت‌های گسترده در اشکال گوناگون منجر شد. جهت‌گیری بسیاری از این مهاجرت‌ها به سوی کشورهای توسعه یافته و ثروتمند بود که برخی از آن‌ها در شرق آسیا، جنوب خلیج

فارس و با اروپا قرار گرفته‌اند. این شرایط، زمینه را برای فعالیت باندهای قاچاق زنان و دختران مهیأ می‌کند. مشکلات زیست محیطی این کشورها نیز سبب تسریع این روند شد. هزاران نفر در جستجوی شرایط بهتر زندگی، مسکن و زادگاه خود را ترک کردند. بسیاری از این افراد به فدراسیون روسیه رفتند تا دشواری‌های گوناگونی را که با آن مواجه بودند کاهش دهند. بر اساس برخی برآوردها، حدود یک میلیون نفر در همان سال‌های آغازین استقلال جمهوری‌ها به مهاجرت روی آوردند که در میان آن‌ها پناهندگان، آوارگان و قربانیان قاچاق انسان نیز قرار داشتند. جنگ در قره‌باغ کوهستانی در میان آذربایجان و ارمنستان (کولای، ۱۵۲-۱۵۳: ۱۳۸۵) و جنگ در تاجیکستان میان مخالفان دولت با هواداران کمونیست دولت دوشنبه (کولای، ۹۳-۸۹: ۱۳۷۶) از مهم‌ترین عوامل جابجایی انسان‌ها در قلمرو جمهوری‌های سابق اتحاد شوروی بود.

(IOM, CIS Migration Report, ۱۹۹۶)

جنگ داخلی تاجیکستان که از سال ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۷ به طول انجامید، شرایط دشواری را برای مردم این کشور ایجاد کرد و هزاران نفر را به ترک خانه و زندگی خود واداشت. مرز مشترک ۱۳۰۰ کیلومتری این کشور با افغانستان، همراه با فجایع جنگ داخلی در افغانستان بر قاعه‌بار بودن این شرایط افزود (کولای، ۱۶۰-۱۳۳: ۱۳۸۴). تا قبل از حاکم شدن طالبان بر افغانستان، جریان انتقال

مهاجران از تاجیکستان به سوی این کشور بود، اما با سیطره طالبان بر افغانستان این جریان بر عکس شد. بسیاری از زنان و دختران تاجیک در این وضعیت به سوی کشورهای دیگر انتقال یافتند (IOM, Regional Seminar, ۱۹۹۸).

بسیاری از زنان و دختران افغانی نیز از همین مسیر به سوی اروپا، آمریکا و دیگر اعضای جامعه کشورهای مستقل مشترک‌المنافع (CIS) انتقال داده شدند. در سال ۱۹۹۵ دولت آمریکا با بهره‌گیری از گزارش‌های سازمان سیا اف بی آی، وزارت دادگستری و نیروهای مرزبانی خود، مطالعاتی انجام داد که بر اساس نتایج آن، روشن شد سالانه ۵۰۰ هزار نفر به این ترتیب وارد اروپای غربی می‌شوند. به همین تعداد نیز مهاجران غیرقانونی از شرق اروپا و کشورهای سابق اتحاد شوروی، در پی ورود به کشورهای اروپایی و آمریکا هستند (IOM, ۱۹۹۸: ۳۶).

بررسی‌ها نشان می‌دهند بیش از پنجاه درصد زنان خودفروش آن، مهاجرانی از کشورهای سابق اتحاد شوروی هستند. بحران‌های اخیر این کشورها، زنان آن‌ها را به جای زنان کشورهای در حال توسعه در این موقعیت قرار داده است. در شهر مسکو هر همه فصل‌ها حدود ۲۰۰ هزار نفر از این نوع افراد زندگی می‌کنند. اطلاع دقیقی از این که چه تعداد از این افراد درگیر فعالیت‌های باندهای قاچاق انسان یا جابجا کردن زنان و دختران برای سواستفاده‌های جنسی هستند، وجود ندارد. عدم دسترسی به اطلاعات شفاف و دقیق، برخورد مناسب با این مساله را دشوارتر ساخته است. ثبت نام ۲۵۰ هزار نفر پناهنده در جهان در سال ۱۹۹۶ موجب شد تا برای باندهای فعال در امر نقل و انتقال غیرقانونی زنان، شرایطی مناسب و قابل بهره‌برداری فراهم آید. فروپاشی اتحاد شوروی آشکارا در روند افزایش گونه‌های مختلف مهاجران غیرقانونی مانند نقل و انتقال زنان یا قاچاق آن‌ها تأثیرگذار بوده و موجب شدت این پدیده شده است. تعداد مهاجران غیرقانونی به اروپای غربی در نخستین سال‌های فروپاشی شوروی در دهه ۱۹۹۷/۱۳۷۰ این ادعا را ثابت می‌کند. در سال‌های ۹۳-۱۹۹۲ حدود ۱۰۰ تا ۲۲۰ هزار نفر در شمار کسانی قرار داشتند که توسط گروه‌های غیرقانونی به غرب اروپا انتقال داده می‌شدند.

(IOM, Regional Seminar, ۱۹۹۸)

برآورد می‌شود تنها درآمد این باندها در سال ۱۹۹۳، ۱۰۰ میلیون تا ۱ میلیارد دلار بوده است. این رقم در سطح جهان به ۵ تا ۷ میلیارد دلار می‌رسید.

راهکارها، برنامه‌ها و اقدامات جهانی

دولت‌های جهان و نهادهای جامعه مدنی در سال‌های اخیر در پاسخ به برده‌داری مدرن که در آغاز هزاره سوم، چهره تمدن بشری را تیره و تار کرده و دستاوردهای آن را به چالش کشیده، تلاش‌های گسترده‌ای را سازمان داده‌اند. مجموعه‌ای از کنوانسیون‌ها، کنفرانس‌ها و نشست‌های مختلف در این زمینه برگزار شده است. برآیند این تلاش‌ها، دستورالعمل‌ها و تجویزهایی برای مبارزه با قاچاق انسان و جابجا کردن دختران و زنان برای استثمار جنسی آن‌ها بوده است. در دو دهه اخیر نیز ادبیات این حوزه با فعالیت‌های علمی و عملی، غنی‌تر شده است. برای تعریف رفتارهای شبیه به یکدیگر در دایره اقدامات غیرقانونی باندهای فساد در سراسر جهان، بحث‌های بسیاری در گرفته است. تعریف این جرائم و تعیین ویژگی‌های هر یک از آن‌ها، به برخورد کارآمد با قاچاق انسان و باندهای فساد فعال در مساله مهاجرت غیرقانونی زنان و دختران کمک می‌کند.

اما هنوز اتهامات بسیاری در یافتن مصداق قاچاق انسان، مهاجرت غیرقانونی، ازدواج‌های دروغین و اشکال گوناگون بهره‌برداری‌های استثمارگرانه جنسی وجود دارد که برخورد قانونی با آن‌ها را دشوار می‌سازد. با این حال این باور عمومی شکل گرفته است که جابجایی استثمارگرانه انسان‌ها، بویژه زنان و دختران، نقض حقوق انسانی آن‌ها را در پی دارد. از این منظر قربانیان قاچاق انسان به کارهایی واداشته می‌شوند که با کرامت انسانی آنان در تضاد است و ولی‌گریزی از پذیرش آن ندارند. بر این اساس، برای دفاع از حقوق انسانی قربانیان، وضع و تنظیم مقررات بین‌المللی با استقبال بسیاری از کشورها و مدافعان حقوق بشر روبرو شده است. با تلاش‌های دهه‌های اخیر مجموعه‌ای از اصول و هنجارها شکل گرفته تا با این تجارت و فعالیت غیر بشری برخورد شود. در تنظیم این اصول، حفظ حقوق انسانی قربانیان برای همه کشورها، گروه‌ها و افراد به عنوان راهنمای عمل مورد توجه بوده است. اینک قاچاق انسان و جابجایی غیرقانونی زنان، دختران و کودکان با اهداف استثمارگرانه و سودجویانه جرم شناخته می‌شود. در بسیاری از موارد این اقدامات با مجموعه‌ای از اقدامات غیرقانونی دیگر، مانند سواستفاده‌های جنسی و وادار کردن قربانیان به خودفروشی همراه است (IOM, Protection Schemes for Victims of Trafficking, ۲۰۰۲)

در سال‌های اخیر دو پروتکل به کنوانسیون جرائم و جنایات فراملی^۳ که در ۱۵ نوامبر ۲۰۰۰ به تصویب رسید، اضافه شده است. یکی از این دو پروتکل، علیه قاچاق مهاجران از زمین، دریا و هوا تنظیم شده است. پروتکل دوم به جلوگیری، بازداشتن و مجازات جابجا کردن غیرقانونی افراد اختصاص دارد و بویژه زنان و کودکان را مورد توجه قرار داده است. این پروتکل میان جابجایی افراد^۴ و قاچاق مهاجران^۵ تمایز قائل است. از دیدگاه کمیسیون اروپایی، این پروتکل در آمیختگی و دشواری تشخیص این گونه فعالیت‌ها را روشن ساخته تا دولت‌ها بتوانند با هر کدام از آن‌ها برخوردی مناسب و کارآمد داشته باشند. به این ترتیب قاچاق انسان، نقض حقوق انسانی قربانیان تلقی شده که دولت‌ها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی موظفند برای مبارزه با آن، اقدام کنند. نکته مهم در تفکیک جابجایی انسان از قاچاق مهاجران گزاره^۶ زور و تهدید و گونه‌های مختلف اجبار و اکراه است. در حالی که در مفهوم قاچاق مهاجران، به نوعی مساله رضایت افراد در نظر گرفته شده ولی در مورد جابجایی انسان‌ها، بویژه زنان و کودکان، حداقل در مراحل اولیه، انواع فشار و تهدید و زور به کار گرفته می‌شود. هدف از این تنظیم پروتکل‌ها، ایجاد آگاهی برای مبارزه با این پدیده‌هاست. اتخاذ سیاست‌ها و برنامه‌های مناسب برای مبارزه با اینگونه اقدامات، نیازمند فعالیت‌های جدی و موثر دولت‌هاست. دولت‌ها باید قوانین لازم را تصویب کنند و شرایط لازم برای اجرای آن‌ها را فراهم آورند. دولت‌ها در کمک به قربانیان نیز دارای نقشی جدی هستند. در واقع میان سیاست‌ها و برنامه‌های ضد قاچاق انسان و جابجا کردن افراد و عزم دولت‌ها در دفاع و پاسداری از حقوق انسانی، رابطه‌ای مستقیم وجود دارد. در این زمینه توجه به اقدامات استثمار گرایانه جنسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

سطح جهان، همچنین در سطح مناطق مختلف تاکید شد تا در یک رویکرد همه جانبه، امکان متوقف و مهار کردن این اقدامات ضد بشری فراهم آید. در بیانیه این کنفرانس از همه دولت‌ها، سازمان‌های دولتی و نهادهای غیر دولتی خواسته شده بود همه مساعی خود را برای مبارزه با این پدیده غیر انسانی در جامعه بین‌المللی به کار گیرند. در این کنفرانس در مورد سازوکارهای مقابله با قاچاق انسان و شرایط همکاری دولت‌ها در این زمینه توافق صورت گرفت. همکاری‌های اطلاعاتی میان پلیس و دستگاه قضایی در سطح داخلی و بین‌المللی، از جمله مسائل مورد توجه در این مباحث بود. پس از این نشست، اقدامات متنوعی در این زمینه طراحی و اجرا شد.

نتیجه

بنا بر گزارش‌های تکان دهنده فعالیت باندهای قاچاق و جابجایی غیر قانونی زنان و دختران، سبب شکل‌گیری جریان گسترده‌ای از تلاش‌های دولت‌ها، سازمان‌های فراملی و منطقه‌ای، سازمان‌های غیردولتی و طرفداران حقوق بشر در سراسر جهان شده است. انتقال زنان و دختران از مناطق کمتر توسعه یافته جهان به کشورهای پیشرفته، بویژه از مناطق درگیر در بحران‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، ابعاد نگران‌کننده‌ای به این فعالیت‌ها بخشیده است. هر چند تعیین مصادیق دقیق و مشخص قاچاق انسان با دشواری‌های گوناگون همراه است ولی اینک مفهوم مهاجرت غیر قانونی، آوارگی و پناهندگی، قاچاق مهاجران و قاچاق و جابجا کردن زنان و دختران کم و بیش روشن شده است. این مساله موجب تسهیل برخورد با اعضای باندهای فعال در نقل و انتقال غیر قانونی زنان و دختران می‌شود و دولت‌ها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی را برای مبارزه کارآمد با دشواری‌های تهدیدآمیز این حوزه، یاری می‌کند.

سازمان بین‌المللی مهاجرت (IOM) در سطح جهان، به یکی از فعال‌ترین نهادهای جهانی در این زمینه تبدیل شده و از طریق برگزاری سمینارها و کنفرانس‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، برای شناخت و آگاهی از برده‌داری مدرن، زمینه‌ها، ابعاد و پیامدهای آن تلاش می‌کند. بی‌تردید افزایش آگاهی و شناخت در مورد چگونگی فعالیت این باندها و شرایط غیر انسانی و تحقیرآمیزی که برای قربانیان خود فراهم می‌کنند می‌تواند در مبارزه و کنترل با این فعالیت

ضد بشری که درآمدهای عظیمی برای فعالان این عرصه به همراه داشته، موثر واقع شود.

* استاد دانشگاه تهران
** کارشناس ارشد علوم سیاسی
پانوش‌ها

1. Human Trafficking
2. Human Smuggling
3. The Convention on Transnational Crimes
4. Trafficking in Person
5. Smuggling of Migrants

منابع

- سازمان بین‌المللی مهاجرت، دیدگاه‌ها و تجارب، تهران، آوریل ۲۰۰۶.
- شهید الحق، م: ابهامات و پیچیدگی‌های پیوند مهاجرت و قاچاق انسان، چالشی در فرآیند توسعه بانکوک، سمینار منطقه‌ای، ۲۴ اوت ۲۰۰۵، ESCAP / IOM.
- مهاجرت بین‌المللی و امنیت انسانی، تهران، سازمان بین‌المللی مهاجرت، ۲۰۰۶.
- کولایی، الهه: بازی بزرگ تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۸۴.
- سیاست و حکومت در فدراسیون روسیه، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۸۵.
- سیاست و حکومت در آسیای مرکزی، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۷۶.
- IOM, Report, Regional Seminar on: Migration, Trafficking through the Baltic States and Neighboring Countries, 1998.
- IOM, Protection Schemes for Victims of Trafficking, 2002.
- IOM, CIS Migration Report, 1996.
- Human Trafficking, Mail Order Bride Abuses, Hearing before the Subcommittee on East Asian and Pacific Affaires of the Committee on Foreign Relation, United States Senate, 2004, Washington.
- IOM, Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe, 2000.
- IOM, Irregular Migration and Trafficking in Women: The Case of Turkey, Nov. 2003.
- Chari .P.R and Sonike Gupta: Human Security in South Asia, Gender, Energy, Migration and Globalization, New Delhi, Social Science Press, 2003.
- Overview of International Migration, IOM, Migration Management Training Program, April 1997.
- IOM, Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe, 2000
- IOM, Glossary of Migration Geneva, 2004.
- Heikk Mattila, Report, IOM Regional Seminar, Geneva, 1998.
- Heikk Mattila, Trafficking in Migrants: Global and Regional Perspective, Geneva, IOM, 1998.
- Knaus and Reiter, 1999.